View metadata, citation and similar papers at core.ac.uk
brought to you by CORE

ACTA UNIVERSITATIS LODZIENSIS FOLIA BOTANICA (Acta Univ. Lodz., Folia bot.)	13	57–64	1998

Zbigniew Sobisz

NIEKTÓRE RZADKIE I ZAGROŻONE GATUNKI ROŚLIN SEGETALNYCH POJEZIERZA KRAJEŃSKIEGO

SOME RARE AND ENDANGERED SPECIES OF SEGETAL PLANTS OF THE KRAYNA LAKELAND

ABSTRACT: 1367 phytosociological relevés from 1982–1989 and 1992–1993 present the distribution of selected segetal species in the mesoregion of the Krayna Lakeland. Additionally, information concerning their spread, sort of habitats, as well as connection with cultivation and weed community are given.

Treść

1. Wstęp
2. Ogólna charakterystyka terenu badań
3. Materiał i metody badań
4. Wyniki badań
5. Piśmiennictwo
6. Summary

1. WSTĘP

Teren Pojezierza Krajeńskiego uważa się za stosunkowo dobrze poznany pod względem florystycznym. Poszukiwania florystyczne rozpoczęte przez badaczy niemieckich (Homann 1828–1835; Ascherson, Graebner 1898–1899), a rozwinięte na początku XX w. (Scholz 1905; Koppe 1925; Frase 1930), są kontynuowane do czasów dzisiejszych (Latowski, Bojakowska, Burzyńska 1971; Boiński 1973). Ważnym opracowaniem współczesnej flory segetalnej tego terenu jest praca Gabrych (1988).

Niniejsza praca dotyczy aktualnego rozmieszczenia i zasobności stanowisk interesujących gatunków roślin segetalnych. Spośród nich na szczególną uwagę zasługują:

– bardzo rzadkie archeofity (*Chaenorhinum minus, Digitaria sanguinalis, Galeopsis ladanum, Galium spurium, Melandrium noctiflorum, Valerianella dentata, Veronica polita*),

– taksony dotychczas nie notowane we florze segetalnej Krajny (*Anthoxanthum aristatum, Geranium dissectum, Lamium incisum*),

– dobre gatunki wskaźnikowe gleb o podwyższonej zawartości węglanu wapnia (*Aethusa cynapium, Camelina microcarpa, Consolida regalis, Euphorbia peplus*),

– gatunki, które w warunkach współczesnej agrotechniki wykazują wyraźną recesję (*Avena fatua, Bromus secalinus, Vicia tetrasperma*).

Miło mi w tym miejscu podziękować Panu Prof. drowi hab. Waldemarowi Żukowskiemu za okazaną pomoc, cenne rady i wskazówki.

2. OGÓLNA CHARAKTERYSTYKA TERENU BADAŃ

Pojezierze Krajeńskie obejmuje obszar między doliną Gwdy a doliną Brdy, ograniczony od południa pradoliną Noteci, a od północy równiną sandrową Borów Tucholskich.

Na wysoczyźnie tego Pojezierza zaznacza się kilka linii postoju czoła lodowca w recesyjnej subfazie krajeńskiej. Obok moren akumulacyjnych i spiętrzonych występują kemy, ozy i rynny polodowcowe zajęte przez rzeki i jeziora (P a s i e r b s k i 1973). Pod względem morfologicznym omawiany teren jest bardzo urozmaicony i skupia w sobie wszystkie elementy krajobrazu polodowcowego. Najwyższe wzniesienia przekraczają 200 m n.p.m. w okolicach Olszanowa, czy 180 m n.p.m. w rejonie Orzełka i Obkazu.

Największe znaczenie w gospodarce rolnej mają gleby brunatne wyługowane. Te gleby, wytworzone najczęściej na piaskach gliniastych lekkich i mocnych, charakteryzują się większą pojemnością wodną (a tym samym lepszymi warunkami wilgotnościowymi) oraz mniejszym zakwaszeniem w górnej części profilu (M r o z o w s k i 1974). Zalicza się je najczęściej do 2, 4 i 5 kompleksu przydatności rolniczej. Gleby bielicowe wytworzyły się z piasków gliniastych lekkich i mocnych, dlatego też mają lepsze właściwości fizykochemiczne, są dość żyzne. Zalicza się je najczęściej do 4 i 5 kompleksu przydatności rolniczej (J a b ł o ń s k i 1981).

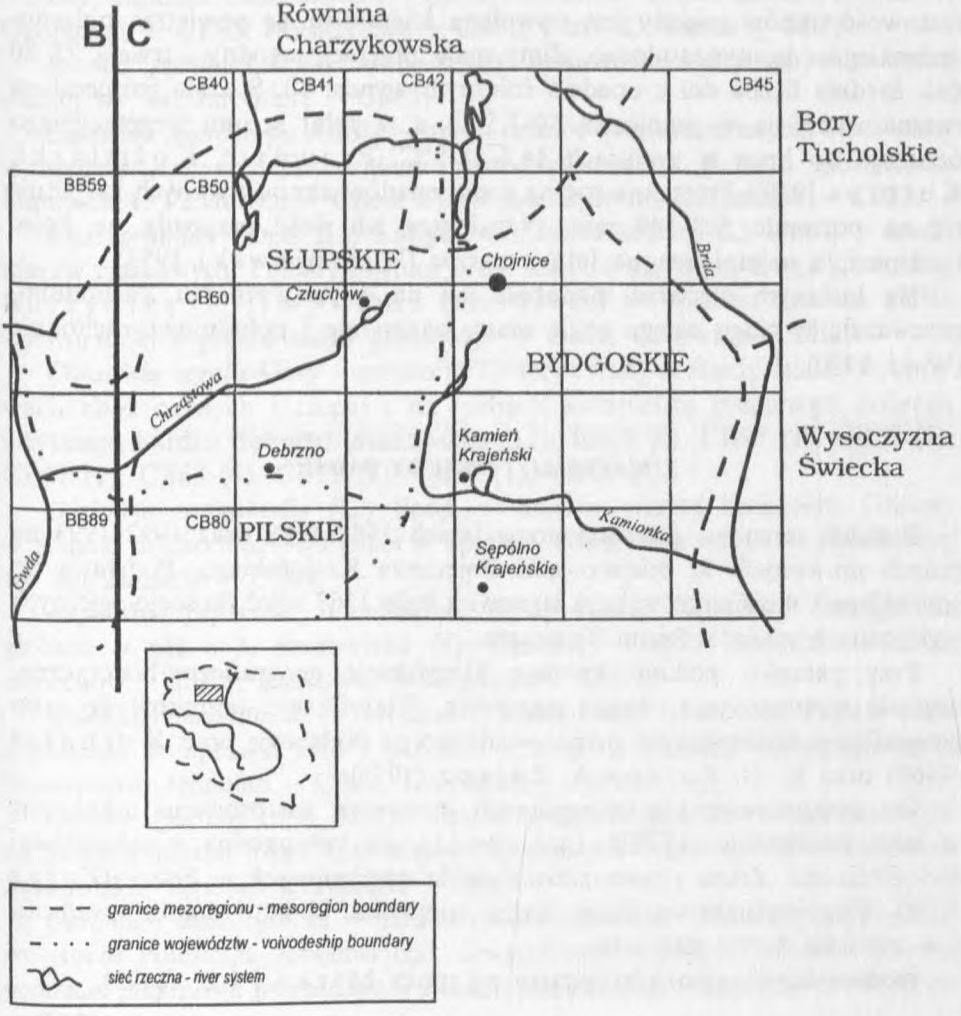

Rys. 1. Mapa terenu badań z uwzględnieniem sieci kwadratów *Atlasu rozmieszczenia roślin naczyniowych w Polsce* (Zając 1978)

Fig. 1. Map of the investigated area with the grid used in *Atlas of vascular plants distribution in Poland* (Zając 1978)

Klimat Pojezierza cechuje specyficzna przejściowość. Zmienność i kontrastowość stanów pogody jest wywołana ścieraniem się powietrza polarno-morskiego i kontynentalnego. Zimy mają przebieg łagodny i trwają 75–80 dni. Średnia liczba dni z opadem śnieżnym wynosi 40. Średnia temperatura roczna waha się w granicach 7,0-7,5°C, a w pełni sezonu wegetacyjnego od maja do lipca w granicach 14,5–15,5°C (Prawdzic, Koźmiński, Kurpios 1960). Przeciętna roczna suma opadów atmosferycznych kształtuje się na poziomie 508–549 mm. Największa ich ilość przypada na lipiec i sierpień, a najmniejsza na luty i marzec (Wiszniewski 1953).

Na badanym obszarze, podobnie jak na całym Pomorzu Zachodnim, przeważają w ciągu całego roku wiatry zachodnie i południowo-zachodnie (Woś 1970).

3. MATERIAŁ I METODY BADAŃ

Badania terenowe prowadzono w latach 1982–1989 oraz 1992–1993 na polach uprawnych 92 miejscowości Pojezierza Krajeńskiego. Podstawą do sporządzenia niniejszego wykazu stanowisk było 1367 zdjęć fitosocjologicznych wykonanych metodą Braun-Blanqueta.

Przy gatunku podano kolejno: klasyfikację geograficzno-historyczną, częstość występowania, wykaz stanowisk. Klasyfikację gatunków do grup geograficzno-historycznych przeprowadzono na podstawie prac: Kornasia (1968) oraz E. U. Zająci A. Zająca (1975).

Do umiejscowienia poszczególnych stanowisk zastosowano lokalizację w sieci kwadratów ATPOL (por. rys. 1), co jest zgodne z założeniami metodycznymi *Atlasu rozmieszczenia roślin naczyniowych w Polsce* (Zając 1978). Przy stosunkowo dużej liczbie stanowisk podano numer kwadratu i w nawiasie liczbę stanowisk.

Nomenklaturę gatunków oparto na pracy Mirka i in. (1995).

4. WYNIKI BADAŃ

Aethusa cynapium L. – bardzo rzadki archeofit. Pojedyncze egzemplarze wśród pszenicy ozimej na glebach kompleksu pszennego dobrego. Stanowiska: Sokole – BB69, Chrząstowo – CB61.

Anthoxanthum aristatum Boiss. – epekofit. Nie notowany dotychczas we florze Krajny. Stwierdzony w zespole *Arnoserido-Scleranthetum*, w uprawie żyta. Stanowiska: Czyżkowo – CB81; Płocicz, Sępólno Krajeńskie – CB83.

Avena fatua L. – archeofit. Pojedyncze egzemplarze w uprawie żyta i pszenicy ozimej na ośmiu stanowiskach: Domisław – BB69, Przechlewo

– CB41, Sąpolno Człuchowskie – CB42, Stołczno – CB51, Barkowo – CB61, Ogorzeliny – CB63, Myśligoszcz – CB71, Duża Cerkwica – CB73.

Bromus secalinus L. – bardzo rzadki archeofit. Pojedynczo w pszenicy ozimej we wsi Jaromierz – CB61.

Camelina microcarpa Andrz. – apofit muraw kserotermicznych. Notowany w zespole *Aphano-Matricarietum consolidetosum* na glebach gliniastych. Stanowiska: Pawłówko – CB63; Piaseczno, Sępólno Krajeńskie – CB83.

Chaenorhinum minus (L.) Lange [= *Linaria minor* (L.) Desf.] – apofit muraw piaskowych. Podany również przez Latowskiego, Bojakowską, Burzyńską (1971) w Obkazie. Obserwowany w uprawie żyta na glebie wytworzonej z piasku słabo gliniastego w Dużej Cerkwicy – CB73.

Consolida regalis Gray – archeofit. Obserwowany niekiedy licznie w uprawach zbóż ozimych i rzepaku na glebach kompleksu pszennego dobrego i żytniego bardzo dobrego. Stanowiska (12): BB69 (1), CB41 (1), CB60 (1), CB61 (1), CB63 (1), CB71 (2), CB73 (1), CB83 (4).

Digitaria sanguinalis (L.) Scop. – bardzo rzadki archeofit. Obecny w zespole *Echinochloo-Setarietum* w uprawie ziemniaków na glebie piaszczystej we wsi Zamarte – CB63.

Euphorbia peplus L. – archeofit. W uprawach buraków i warzyw na glebach o pH 6–7. Stanowiska (4): Cierznie – BB79; Jęczniki – CB62; Uniechów – CB70; Laskowo, Myśligoszcz – CB71.

Galeopsis ladanum L. – archeofit. Stwierdzony w zespole *Papaveretum argemones* w uprawie żyta i pszenicy ozimej na glebach słabogliniastych. Stanowiska: Jemielno – CB42, Gwieździn – CB50.

Galium spurium L. – bardzo rzadki archeofit. Rośnie w uprawie żyta na glebie gliniastej o pH 7, w zespole *Aphano-Matricarietum consolidetosum*. Stanowisko: Sępólno Krajeńskie – CB83.

Geranium dissectum L. – bardzo rzadki archeofit. Nie notowany dotąd we florze Pojezierza Krajeńskiego. Stwierdzony w zespole *Oxalido-Chenopodietum polyspermi* na madach w dolinie rzeki Silnicy. Stanowisko: Dobojewo – CB51.

Lamium incisum Willd. [= *Lamium hybridum* Vill.] – archeofit nie podawany z terenu badań. Pojedyncze okazy w uprawie rzepaku i buraków na glebach kompleksu pszennego dobrego. Stanowiska: Dąbrowa Człuchowska – CB41, Szczytno – CB51.

Melandrium noctiflorum (L.) Fr. – archeofit. Notowany po raz pierwszy na tym terenie przez Frasego (1927). Obserwowany w *Aphano-Matricarietum consolidetosum* w uprawie żyta i *Fumarietum officinalis* w uprawie buraków. Stanowiska: Dębnica – CB62; Myśligoszcz – CB71; Piaseczno, Sępólno Krajeńskie – CB83.

Valerianella dentata (L.) Pollich – bardzo rzadki archeofit. Pojedyncze okazy w ziemniakach na glebie gliniastej. Stanowisko: Lipka – CB81.

Veronica polita Fr. – rzadki archeofit. Rośnie w uprawach ziemniaków i buraków na glebach kompleksu pszennego dobrego. Gatunek charakterystyczny dla zespołu *Lamio-Veronicetum politae*. Stanowiska: Uniechów – CB70; Myśligoszcz, Słupia – CB71.

Vicia tetrasperma (L.) Schreb. – archeofit. Występuje w zbiorowisku o charakterze przejściowym między *Vicietum tetraspermae* a *Aphano-Matricarietum*. Notowany w uprawie żyta i pszenicy ozimej na glebach kompleksów zbożowo-pastewnych. Stanowiska: Barkowo, Jaromierz – CB61; Jęczniki, Krzyżanki – CB62.

5. PIŚMIENNICTWO

Ascherson, P., Graebner, P. 1898–1899. *Flora des Nordostdeutschen Flachlandes (ausser Ostpreussen)*. Gebr. Borntraeger Ver., Berlin: 1–875.

Boiński, M. 1973. *Lasy liściaste środkowej części Pojezierza Krajeńskiego*. Stud. Soc. Sci. Tor., Sec. D, 9 (5): 1–104.

Frase, R. 1927. *Zur Adventivflora der Grenzmark Posen-Westpreussen*. Abh. Ber. Grenzmärk. Ges. Nat. wiss. Abt., 2: 92–95.

Frase, R. 1930. *Neue und bemerkenswertere Pflanzenfunde in der Grenzmark Posen-Westpreusssen*. Abh. Ber. Grenzmärk. Ges. Nat. wiss. Abt., 5: 49–84.

Gabrych, E. 1988. *Flora pól uprawnych Pojezierza Krajeńskiego i Równiny Charzykowskiej*. Maszynopis pracy doktorskiej, Uniw. im. Adama Mickiewicza, Poznań.

Homann, G. G. I. 1828–1835. *Flora von Pommern*. I (1828); II (1830); III (1835). Cöslin.

Jabłoński, S. 1981. *Rolnicza przestrzeń produkcyjna województwa bydgoskiego w liczbach*. IUNG, Wrocław: 1–66.

Kornaś, J. 1968. *Geograficzno-historyczna klasyfikacja roślin synantropijnych*. Mat. Zakł. Fitosoc. Stos. Uniw. Warszawskiego, 25: 33–41.

Koppe, F. 1925. *Botanische Wanderungen im alten Kreise Flatow*. Grenzmärk. Heimatbl., 1(2): 31–36.

Latowski, K., Bojakowska, S., Burzyńska, K. 1971. *Rzadziej spotykane rośliny naczyniowe środkowej części Pojezierza Krajeńskiego*. Bad. Fizjogr. Pol. Zach., B, 24: 131–158.

Mirek, Z. i in. 1995. *Vascular plants of Poland a checklist*. Guidebook series, 15: 1–303.

Mrozowski, J. 1974. *Rolnicza przydatność gleb Polski. Województwo koszalińskie*. IUNG, Puławy: 1–213.

Pasierbski, M. 1973. *Przebieg deglacjacji i formy terenu północnej części Wysoczyzny Krajeńskiej*. Stud. Soc. Sci. Tor., Sect. C, 8 (1): 3–99.

Prawdzic, K., Koźmiński, C., Kurpios, K. 1960. *Regiony termiczne Pomorza*. Czas. Geogr., 31(1): 47–64.

Scholz, J. B. 1905. *Die Pflanzengenossenschaften Westpreussens*. Schr. Naturf. Ges. Danzig, 11(3): 125–143.

Wiszniewski, W. 1953. *Atlas opadów atmosferycznych w Polsce. 1891–1930*. Warszawa.

Woś, A. 1970. *Zarys klimatu Polski północno-zachodniej w pogodach*. Pr. Kom. Geogr.-Geol., Pozn. TPN, 10(3): 3–154.

Zając, A. 1978. *Założenia metodyczne atlasu rozmieszczenia roślin naczyniowych w Polsce*. Wiad. Bot., 22(3): 145–155.

Zając, E. U., Zając, A. 1975. *Lista archeofitów występujących w Polsce*. Zesz. Nauk. Uniw. Jagiellońskiego, Prace bot., 3: 7–16.

6. SUMMARY

The paper gives the localities of seventeen rare and interesting species of segetal plants that were found by the author in the periods 1982–1989 and 1992–1993 in the course of geobotanic investigations of the region of the Krayna Lakeland. Special attention should be given to the station of very rare species, *Chaenorhinum minus*, *Galium spurium*, *Melandrium noctiflorum*, *Valerianella dentata*, *Veronica polita*, and of newly discovered species, *Anthoxanthum aristatum*, *Geranium dissectum*, *Lamium incisum* in the segetal flora of the region.

Mgr Zbigniew Sobisz
Zakład Botaniki
Wyższa Szkoła Pedagogiczna
ul. Arciszewskiego 22B, 76–200 Słupsk

Wpłynęło do Redakcji
Folia botanica
29.07.1996